

2024-02-16

Jämställdhetsmyndigheten

info@jamstalldhetsmyndigheten.se

Diarienummer: ALLM 2023/332

Justitiedepartementet

ju.remissvar@regeringskansliet.se

Kopia till ju.L5@regeringskansliet.se

Diarienummer Ju2023/02590

JÄMSTÄLLDHETSMYNDIGHETENS REMISSVAR PÅ BETÄNKANDET ETT STARKARE STRAFFRÄTTSLIGT SKYDD MOT SEXUELLA KRÄNKNINGAR, BEDRÄGE- RIER I VISSA FALL OCH BROTT MED HATMOTIV AVSEENDE KÖN, SOU 2023:80

Sammanfattning

Jämställdhetsmyndigheten instämmer i majoriteten av utredningens förslag och bedömningar. Förslagen kommer att bidra till att uppnå de jämställdhetspolitiska delmålen att mäns våld mot kvinnor ska upphöra och att en jämn fördelning av makt och inflytande. Förslagen kan även bidra till att uppnå målsättningarna i den nationella strategin för att förebygga och bekämpa mäns våld mot kvinnor.

Jämställdhetsmyndigheten har följande synpunkter:

- Instämmer i utredningens bedömning att tillämpningen av oaktsamhetskravet gällande målsägandes ålder förändrats på det sätt lagändringen år 2018 avsåg.
- Tillstyrker utredningens förslag om förändring av bestämmelsen om *våldtäkt mot barn* i 6 kap. 4 § brottsbalken, *sexuellt övergrepp mot barn* 6 kap. 6 § brottsbalken. Ytterligare tillägg måste dock ske för att säkerställa att alla handlingar som nu faller under *utnyttjande av barn genom köp av sexuell handling* i 6 kap. 9 § brottsbalken täcks av 4 § eller 6 §.
- Bestämmelsen *utnyttjande av barn genom köp av sexuell handling* i 6 kap. 9 § brottsbalken behöver inte finnas kvar i och med de föreslagna förändringarna i 6 kap. 4 § och 6 § brottsbalken. Om 9 § fortfarande finns kvar instämmer myndigheten i att paragrafen inte bör vara subsidiär till andra brott i kapitlet.
- Tillstyrker utvidgningen av bestämmelserna i 6 kap. 11 § och 12 § brottsbalken för att dessa ska kunna tillämpas i situationer där någon förmås företa eller tåla en sexuell handling mot ersättning på distans.
- Den föreslagna formuleringen i 11 § resulterar i att personer som förmås företa eller tåla en sexuell handling mot ersättning ska rutinmässigt ges målsägandestatus.
- Utredningen saknar helt en analys av frågan om målsägandestatus och vilka konsekvenser det medför.
- Motsätter oss utredningens första förslag om beteckningen på barnpornografi-brottet. Vi tillstyrker utredningens alternativa förslag att brottet *barnpornografi* i

16 kap. 10a § brottsbalken bör benämnas *sexuell exploatering av barn i bild* samt *grov sexuell exploatering av barn i bild*.

- Tillstyrker att *kön* läggs till som ny grund för straffskärpning vid hatbrott i 29 kap. 2 § 7 brottsbalken, och att begreppet *könsöverskridande identitet eller uttryck* ersätts med *könsidentitet eller könsuttryck* i samma bestämmelse.

Synpunkter enligt utredningens disposition

3.11 Tillämpningen av oaktsamhetskravet gällande målsägandes ålder i 6 kap. 13 § brottsbalken

Jämställdhetsmyndigheten instämmer i den bedömning utredningen gjort. Översikten av domar visar att domstolars tillämpning har förändrats på det sätt lagändringen avsåg.

Det är positivt att mindre vikt läggs vid barnets kroppsutveckling och att oaktsamhetsbedömningarna inte tillämpas lika restriktivt som tidigare. Lagförändringen har därmed stärkt det straffrättsliga skyddet för barn 15–17 år i fråga om gärningspersonens oaktsamhet om barnets ålder.

3.12 Det straffrättsliga skyddet mot sexuella kränkningar av barn i åldern 15–17 år, särskilt i förhållande till köp av sexuell handling

Jämställdhetsmyndigheten tillstyrker utredningens förslag om förändring av bestämmelsen om *våldtäkt mot barn* i 6 kap. 4 § brottsbalken och *sexuellt övergrepp av barn* 6 kap. 6 § brottsbalken, dock med ett tillägg som utvecklas nedan. I och med det tillägg som föreslås nedan finns det inte längre behov av bestämmelsen *utnyttjande av barn genom köp av sexuell handling* i 6 kap. 9 § brottsbalken.

Utredningen visar att det finns flera fall med tydliga inslag av sexuellt utnyttjande av ett barn 15–17 år där varken 4 § eller 6 § kunnat tillämpas. När det finns sårbarhetsfaktorer hos ett barn kan barnets förmåga att värna sin sexuella integritet begränsas. Även om barnet uppnått åldern för sexuellt självbestämmande så kan sexuella handlingar i en sådan situation utgöra en kränkning av barnet. Det betyder att det finns situationer där barn 15–17 år utstår sexuella kränkningar som idag inte fångas upp av lagstiftningen. Därför bör det straffrättsliga skyddet för barn 15–17 år stärkas genom de förändringar utredningen föreslår. Ytterligare skäl som talar för utredningens förslag är att skärpningen är i linje med rättsutvecklingen i andra nordiska länder och internationella åtaganden enligt Lanzarotekonventionen.

Det är viktigt att den föreslagna utvidgningen omfattar både situationer där gärningspersonen tagit initiativ till den sexuella handlingen och situationer där barn varit initiativtagare, vilket utredningen också konstaterar. Detta är angeläget för att säkerställa att gärningspersonen inte ska undslippa straffansvar genom att kunna hänvisa till att barnet har varit initiativtagare till handlingen.

Jämställdhetsmyndigheten anser att de faktorer (psykisk ohälsa, funktionsnedsättning, missbruk, gärningsmannens auktoritet eller annars med hänsyn till omständigheterna) som kan påverka barnets förmåga att värna sin sexuella integritet som enligt utredningen ska inkluderas i bestämmelsen är lämpliga. Ytterligare en grund måste dock läggas till för att säkerställa att alla situationer där det utlovas ersättning för en sexuell handling från ett barn omfattas. Ett vidare resonemang kring detta förs nedan.

Särskilt om utnyttjande av barn genom köp av sexuell handling

Barn som tagit emot ersättning för sexuella handlingar befinner sig i olika typer av utsatthet i högre grad än andra. Den sårbara situation som barn som tagit emot ersättning för sexuella handlingar befinner sig i är fastställt i flera studier, bland annat Brås studie om *Utnyttjande av barn genom köp av sexuell handling*.¹ Samma studie visar även att gärningspersonen ofta utnyttjar det ojämna maktförhållande som råder mellan barn och vuxna.

I och med att tillämpningsområdet i 4 § och 6 § utvidgas kan frågan ställas om det finns anledning att behålla bestämmelsen i 6 kap. 9 § brottsbalken om *utnyttjande av barn genom köp av sexuell handling*. Utredningen konstaterar att de föreslagna förändringarna i 4 § och 6 § kommer omfatta många av de fall som idag täcks av 9 §. Utredningens uppfattning är att detta är en önskvärd effekt vilket Jämställdhetsmyndigheten instämmer i. Dock anser utredningen att det kan finnas situationer då ersättning för sexuella handlingar utlovats men där det inte går att bevisa att en nedsatt förmåga att värna sin sexuella integritet förelegat och utnyttjats av gärningspersonen. Därför menar utredningen att det finns anledning att behålla bestämmelsen i 9 §.

Jämställdhetsmyndigheten ifrågasätter om det finns situationer där barn erbjuds ersättning i utbyte mot sexuella handlingar där förutsättningarna att döma enligt de föreslagna formuleringarna i antingen 4 § eller 6 § inte föreligger. Utredningen anför att om ett barn erbjuds ekonomiska fördelar så uppstår *ofta* en bristande balans i maktförhållandet som gör att barnets förmåga att värna sin sexualitet nedsätts. Jämställdhetsmyndigheten anser att ett löfte om ersättning *alltid* bör anses ha denna påverkan på barnets förmåga att sätta gränser. Eftersom ersättningen är en förutsättning för barnets medverkan i den sexuella handlingen bör en gärningspersons erbjudande om ersättning alltid klassas som ett *utnyttjande* av den nedsatta förmågan. Vi menar att det orsakssamband, mellan den nedsatta förmågan och barnets medverkan i handlingen, som krävs för straffansvar enligt 4 § eller 6 § automatiskt föreligger när ersättning utlovas. För att förtydliga detta bör omständigheten att ersättning föreligger också tas upp som en egen grund i lagtexten vilken i normalfallet bör föranleda straffansvar enligt 4 § eller 6 §.

Det går också att ifrågasätta om existensen av 9 § är i linje med hur samhället ser på barns sexualitet. Bestämmelsen har lägre straffvärde än 4 § och 6 §. Att bestämmelsen kvarstår sänder budskapet att om ersättning utlovas så är den sexuella kränkningen av barnet mindre allvarlig. Det finns idag inget som tyder på att så är fallet. Regeringen anförde i prop. 2021/22:231 *Skärpt syn på våldtäkt och andra sexuella kränkningar* att erfarenheter hos barn och unga av att ha medverkat i sexuella handlingar mot ersättning generellt sett medför omfattande skadeeffekter och är en allvarlig kränkning av barnet.² Utan ersättningen hade barnet inte medverkat i den sexuella handlingen och kan därmed inte anses ha samtyckt till handlingen. Att förmå ett barn att företa eller tåla en sexuell handling, som barnet inte skulle medverka till utan ersättning, innebär att det saknas samtycke. Utan samtycke utgör gärningen våldtäkt eller sexuellt övergrepp. Det är inte i linje med svensk rättsutveckling i och med

¹ [Utnyttjande av barn genom köp av sexuell handling - Brottsförebyggande rådet \(bra.se\)](#).

² [Skärpt syn på våldtäkt och andra sexuella kränkningar, Prop. 2021/22:231 \(regeringen.se\)](#).

Samtyckeslagstiftningen att ett samtycke från ett barn, baserat på löfte om ersättning, resulterar i att brottet anses vara mindre allvarligt. Även om man anser att samtycke baserat på ersättning är en legitim form av samtycke bör barn inte kunna samtycka till våldshandlingar mot sin egen person. Enligt *Sveriges nationella strategi för att förebygga och bekämpa mäns våld mot kvinnor* är prostitution en form av våldsut-satthet. Samtycke till sexuellt våld bör inte anses falla inom den självbestämmande-rätt över sin sexualitet som barn 15–17 år har.

Det finns därmed skäl som talar för att ta bort 9 § och i stället säkerställa att en ut-vidgning av 6 kap. 4 § och 6 § innefattar alla situationer som i nuläget faller under 9 §.

Om 9 § ändå fortsatt finns kvar så uppmanar vi till vidare uppföljning av tillämp-ningen av 4 § och 6 § för att avgöra om 9 § fortfarande har en funktion. Om 6 kap. 9 § brottsbalken ändå finns kvar är det positivt att dess subsidiaritet tas bort enligt utred-ningens förslag. Det möjliggör att utkräva ansvar enligt den bestämmelsen även om handlingen träffas av någon annan paragraf med lägre straffskala tidigare i kapitlet.

3.13 Det straffrättsliga skyddet vid köp av sexuella handlingar som utförs på distans

Jämställdhetsmyndigheten tillstyrker utredningens förslag om förändringar i 6 kap. 11 § och 12 § brottsbalken. En konsekvens av den föreslagna formuleringen är att personer som förmås att företa eller tåla en sexuell handling mot ersättning konse-kvent bör ges målsägandestatus. Det är en brist att utredningen inte har analyserat huruvida denna konsekvens är önskvärd och vilka följder det får för brottsoffret och rättsvårdande myndigheter.

Köp av sexuella tjänster flyttar alltmer till internetbaserade forum. Det visar både Jämställdhetsmyndighetens omfattningskartläggning från 2021³ och *Utredningen om exitprogram för personer som är utsatta för prostitution*⁴. För att kunna lagföra brot-tet är det nödvändigt att lagstiftningen anpassas i takt med att nya metoder och arenor för brott uppstår.

Jämställdhetsmyndigheten instämmer i utredningens konstaterande att det finns svårigheter i att dra gränser mellan laglig pornografi och sexuella handlingar mot ersättning. De svåra gränsdragningarna gäller både 11 § och 12 §. Betänkandet av *Utredningen om skydd, stöd och vård för personer som har utsatts för övergrepp vid produktion eller distribution av pornografi*⁵ beskriver att kopplingen mellan kon-sumtion och produktion blir särskilt tydlig på plattformar med egenproducerat material. Det är vanligt förekommande på dessa plattformar att följare av de som erbjuder filmer och bilder kan skicka in förfrågningar om personligt material. Om 11 § utvidgas enligt förslaget kommer mycket av denna typ av konsumtion krimina-liseras. Ytterst kommer gränsdragningarna behöva ske i varje enskilt fall.

Det uppstår problem i dynamiken mellan konsument och personen som erbjuder egenproducerat material på digitala plattformar när ersättning introduceras. Detta framkommer av den intervjustudie som gjordes av *Utredningen om skydd, stöd och vård för personer som har utsatts för övergrepp vid produktion eller distribution av*

³ [Prostitution och människohandel 2021:23 \(jamstalldhetsmyndigheten.se\)](https://www.jamstalldhetsmyndigheten.se/om-oss/utredningar/2021-23-prostitution-och-manniskohandel).

⁴ [Ut ur utsatthet \(regeringen.se\)](https://www.regeringen.se/491096/ut-ur-utsatthet).

⁵ [Sexuellt utnyttjande i pornografiska syften - Regeringen.se](https://www.regeringen.se/491096/sexuellt-utnyttjande-i-pornografiska-syften).

pornografi.⁶ Personer som företar de sexuella handlingarna upplever tvång att agera enligt köparens krav. Många behöver använda sig av olika överlevnadsstrategier såsom dissociation, droger och alkohol för att klara av den psykiska stressen. Studien utmanar påståendet att egenproducerad pornografi är mindre skadlig på grund av säljarens till synes ökade kontroll. Det stödjer utgångspunkten för regleringen i 6 kap. brottsbalken att sexualbrott som begås på distans kan vara lika allvarliga som vid fysisk kontakt. Både kränkningen av personen som förmås medverka i den sexuella handlingen och det klandervärdiga beteendet hos gärningspersonen är detsamma oavsett om ersättningen utlovas för en sexuell handling som sker på distans eller fysiskt. Detta motiverar den föreslagna utvidgningen av 11 § och 12 §.

Förändringen kan bidra till att höja kunskapen om den utsatthet som kan finnas hos personer som på grund av ersättning förmås att medverka i sexuella handlingar via digitala medier. Det kan i sig leda till att fler personer som har behov av stöd och skydd får tillgång till det.

Jämställdhetsmyndigheten instämmer i utredningens bedömning att bestämmelsen ska omfatta både situationer där den sexuella handlingen sker när gärningspersonen deltar på distans i realtid och när materialet är förinspelat. Kränkningen och utsattheten påverkas inte i hög grad av huruvida den sexuella handlingen sker i realtid eller förinspelas. Att bestämmelsen omfattar båda scenarier är i linje med ett flertal andra sexualbrottsbestämmelser som också är tillämpliga på distans.

På grund av de svåra gränsdragningarna mellan lagligt producerad pornografi och sexuella handlingar mot ersättning på distans är det viktigt att noga följa upp tillämpningen av lagförändringarna för att se om de förändringarna fått avsedd effekt. Det är också viktigt att följa upp och säkerställa att de nya formuleringarna inte innebär några inskränkningar av det nuvarande straffbara området.

Konsekvenser avseende målsägarstatus

Straffbestämmelsen i 11 § har enligt nuvarande formulering ett dubbelt skyddsintresse: allmänheten och personen som tar emot ersättning. Det finns idag en teoretisk möjlighet att ge målsägarstatus till personen som medverkar i en sexuell handling mot ersättning. Enligt Brås studie *Köp av sexuella tjänster – En uppföljning av lagens tillämpning* är dock praxis att personen som utför eller tål den sexuella handlingen mot ersättning hanteras som vittne⁷. Endast en av tio personer får målsägandestatus, men då förekommer i regeln andra brott i anslutning till sexköpet, oftast våldtäkt.

Om lagen ändras enligt utredningens förslag bör en konsekvens bli att målsägandestatus blir normen på samma sätt som vid övriga sexualbrott i sjätte kapitlet i brottsbalken. Den nya formuleringen har ett mycket tydligare fokus på personen, som förmås företa eller tåla den sexuella handlingen mot ersättning, än nuvarande lagstiftning. Formuleringen är också i linje med andra sexualbrott där det övervägande skyddsintresset är personen. Att fortsatt hantera personen som förmås att medverka i den sexuella handlingen som endast ett vittne överensstämmer därmed inte med hur formuleringen tolkas i övriga sexualbrott. Enligt *Sveriges nationella strategi för att*

⁶ [Sexuellt utnyttjande i pornografiska syften - Regeringen.se](#)

⁷ [Köp av sexuella tjänster - En uppföljning av lagens tillämpning \(bra.se\)](#)

förebygga och bekämpa mäns våld mot kvinnor är prostitution en form av sexuellt våld mot den som förmås ta emot ersättning mot sexuella handlingar. *Utredningen om exitprogram för personer som är utsatta för prostitution* framför att utnyttjande i prostitution ofta innefattar tvång eller olika former av våld och påverkar ofta den psykiska hälsan hos den som utnyttjas.⁸ Att personen ses som brottsutsatt och får målsägandestatus är därmed i linje med den nationella strategin och den samlade kunskap som finns om det våld personer som utnyttjas i prostitution erfar.

Det är en brist i utredningen att denna konsekvens av förslaget inte tas upp eller analyseras. Det bör framgå tydligt av förarbetena till lagändringen att de utsatta ska betraktas som målsäganden. Brottsförebyggande rådet (Brå) har i sin rapport redogjort för många av de konsekvenser som det skulle innebära om målsägandestatus ges rutinmässigt. För målsäganden skulle det innebära

- rätt till information under förundersökningen
- möjlighet att få målsägandebiträde förordnat
- rätt till en individuell skyddsbedömning
- möjlighet att yrka på skadestånd från den tilltalade köparen.

Personen skulle också få bättre rätt till stöd inom ramen för socialtjänsten eftersom det uttryckligen ingår i socialnämndens uppgifter att ge stöd och hjälp till den som utsatts för brott. Utöver rättigheterna för målsäganden kommer polisens arbetsmetoder, utredningar av brottet och den efterföljande brottmålsprocessen också påverkas om målsägandestatus ges rutinmässigt.

Jämställdhetsmyndigheten ser detta som en positiv och välkommen konsekvens av den föreslagna bestämmelsen. *Utredningen om exitprogram för personer som är utsatta för prostitution* konstaterar att det finns allvarliga brister i det nuvarande stödet till den som behöver hjälp att ta sig ur sexuell exploatering, prostitution eller människohandel för sexuella ändamål.⁹ En formell brottsofferstatus skulle kunna bidra till att bättre möjligheter att ta sig ut ur den utsattheten. Det skulle också tydliggöra att personer som utnyttjas i prostitution är våldsutsatta vilket förstärker det normerande budskap som sexköpslagen ämnar sända.

3.15 Bör brottsbeteckningen barnpornografibrott förändras?

Jämställdhetsmyndigheten motsätter oss utredningens huvudsakliga förslag, och tillstyrker utredningens alternativa förslag att barnpornografibrottet bör benämnas *sexuell exploatering av barn i bild* samt *grov sexuell exploatering av barn*.

Utredningen visar att det finns en övervägande internationell samsyn att denna typ av brott bör benämnas med begrepp i linje med utredningens alternativa förslag. Svenska och europeiska rättsvårdande myndigheter och flera barnrättsorganisationer är av samma åsikt. En förändring enligt utredningens alternativa förslag skulle överensstämma med internationell och nordisk rättsutveckling vilket är positivt. Utredningen visar inte att några tillämpningsproblem skulle uppstå vid en ny

⁸ [Ut ur utsatthet \(regeringen.se\)](#)

⁹ [Ut ur utsatthet \(regeringen.se\)](#)

brottsbeteckning. I motsats till utredningens slutsats anser Jämställdhetsmyndigheten att dessa skäl talar för en förändring.

4 En ny straffskärpningsgrund för brott med hatmotiv med avseende på kön?

Kön

Jämställdhetsmyndigheten tillstyrker förslaget att *kön* läggs till som ny grund i 29 kap. 2 § 7 brottsbalken som gäller straffskärpning vid hatbrott.

I tider där kränkningar och sexualiserad hatretorik på nätet har ökat, vilket drabbar kvinnor i större utsträckning än män, är det positivt att denna förändring görs. Dödligt våld mot en kvinna på grund av hennes kön (på engelska kallat femicide) kan bättre belysas när kön finns som ny grund för hatbrott.

Den föreslagna förändringen bidrar till uppfyllandet av det jämställdhetspolitiska delmålet om jämn fördelning av makt och inflytande och att mäns våld mot kvinnor ska upphöra.

Könsidentitet och könsuttryck

Jämställdhetsmyndigheten tillstyrker också förslaget att begreppet *könsöverskridande identitet eller uttryck* i 29 kap. 2 § 7 brottsbalken ersätts med *könsidentitet eller könsuttryck*. Jämställdhetsmyndigheten instämmer i att den nuvarande skrivningen riskerar att befästa en bild av att personer som omfattas av skyddet mot diskriminering är avvikare i ett samhälle där det finns starka normer och föreställningar om kön.

Flera studier indikerar att transpersoner som grupp är betydligt mer utsatta för sexuella trakasserier, övergrepp och våld (t.ex. FoHM 2017¹⁰; FoHM 2015¹¹) i jämförelse med andra grupper. Detta gäller i synnerhet ickebinära transpersoner. Att denna grupp får ett stärkt rättsligt skydd mot hatbrott är angeläget och välkommet.

*Makt, mål och myndighet*¹² (Skr.2016 17/10) slår fast att en binär syn på kön kan vara problematisk, både ur ett jämställdhets- och ett transperspektiv, exempelvis för personer som inte identifierar sig enligt könsuppdelningen kvinna–man. Kön ska inte ha någon betydelse för åtnjutandet av mänskliga rättigheter. Inte heller ska kön ha betydelse för enskildas möjligheter att forma samhället och sina egna liv. Jämställdhetsmyndigheten ser därför positivt på den föreslagna förändringen.

¹⁰ [Sexuell och reproduktiv hälsa och rättigheter bland homo och bisexuella samt transpersoner – Resultat från befolkningsundersökningen SRHR2017 — Folkhälsomyndigheten \(folkalsomyndigheten.se\)](#)

¹¹ [Hälsan och hälsans bestämningsfaktorer för transpersoner – En rapport om hälsoläget bland transpersoner i Sverige — Folkhälsomyndigheten \(folkalsomyndigheten.se\)](#)

¹² [Feministisk politik för ett jämställt samhälle \(regeringen.se\)](#)

För Jämställdhetsmyndigheten

Lena Ag
Generaldirektör

Paulina Bolton
Utredare

I ärendets slutliga handläggning har avdelningschefen Berit Jernberg och chefsjuristen Anna Tingbäck deltagit.